

УДК 378.147(575.2)

АКАДЕМИЧЕСКАЯ МОБИЛЬНОСТЬ КАК ОДИН ИЗ КЛЮЧЕВЫХ ПАРАМЕТРОВ БОЛОНСКОГО ПРОЦЕССА И ЕЕ РЕАЛИЗАЦИЯ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

А.З. Беделбаева

Вхождение Кыргызстана в Европейское пространство высшего образования (ЕПВО) – новый этап развития высшего образования в контексте Болонского процесса, одного из обязательных параметров которого является академическая мобильность. Создание европейской зоны знаний – один из главных приоритетов развития Европы. А базой для этого должна стать свободная мобильность всех участников образовательного процесса. Развитие мобильности студентов, преподавателей, исследователей, администраторов – одно из главных условий повышения конкурентоспособности и привлекательности образования в европейских университетах, развития единого рынка труда и конкурентоспособности европейской экономики в целом. Правительства и европейские организации рассматривают академическую мобильность как один из инструментов и целей Болонского процесса. Внимание было обращено не только на интернационализацию высших учебных заведений страны в качестве одного из основных направлений повышения их конкурентоспособности, но и на европейское и мировое образовательное пространство.

Ключевые слова: Болонская декларация; контекст Болонского процесса; академическая мобильность; студенты; преподаватели; Европейская стратегия мобильности; интернационализация; высшее образование; учебный процесс; качество образования.

АКАДЕМИЯЛЫК МОБИЛДҮҮЛҮК БОЛОН ПРОЦЕССИНИН НЕГИЗГИ ПАРАМЕТРЛЕРИНИН БИРИ ЖАНА АНЫ ЖОГОРКУ БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНДА ИШКЕ АШЫРУУ

А.З. Беделбаева

Кыргызстандын Европалык жогорку билим берүү мейкиндигине кириши (ЕЖБМ) – Болон процессинин контекстинде жогорку билим берүүнүн өнүгүшүнүн жаңы этабы болуп эсептелет, академиялык мобилдүүлүк анын милдеттүү параметрлеринин бири. Европалык билим берүү аймагын түзүү Европаны өнүктүрүүнүн негизги артыкчылыктуу багыттарынын бири болуп саналат. Буга билим берүү процессинин бардык катышуучуларынын эркин мобилдүүлүгү негиз болушу керек. Студенттердин, окутуучулардын, изилдөөчүлөрдүн, администраторлордун мобилдүүлүгүн өнүктүрүү – Европа университеттеринде билим берүүнүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жана жагымдуулугун жогорулатуунун негизги шарттарынын бири, бирдиктүү эмгек рыногун жана бүтүндөй Европа экономикасынын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү болуп эсептелет. Өкмөттөр жана европалык уюмдар академиялык мобилдүүлүктү Болон процессинин каражаттарынын жана максаттарынын бири катары карашат. Өлкөдөгү жогорку окуу жайларды атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуунун негизги багыттарынын бири катары интернационалдаштырууга гана эмес, ошондой эле жалпы Европалык жана дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине көңүл бурулган.

Түйүндүү сөздөр: Болон декларациясы; Болон процессинин контексти; академиялык мобилдүүлүк; студенттер; окутуучулар; Европанын мобилдүүлүк стратегиясы; интернационалдаштыруу; жогорку билим берүү; билим берүү процесси; сапаттуу билим.

ACADEMIC MOBILITY AS ONE OF THE KEY PARAMETERS OF THE BOLOGNA PROCESS AND IMPLEMENTATION IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

A.Z. Bedelbaeva

The entry of Kyrgyzstan into the European Higher Education Area (EHEA), which means a new stage in the development of higher education in the context of the Bologna process, one of the mandatory parameters of which is academic mobility. The creation of a European zone of knowledge is one of the main priorities for the development of Europe. And the basis for this should be the free mobility of all participants in the educational process. The development of the mobility of students, teachers, researchers, administrators is one of the main conditions for increasing the competitiveness and attractiveness of education in European universities, the development of a single labor market and the competitiveness of the European economy as a whole. Governments and European organizations see academic mobility as one of the tools and goals of the Bologna Process. Attention was drawn not only to the internationalization of higher educational institutions of the country as one of the main directions of increasing their competitiveness, but also to the European and world educational space.

Keywords: Bologna Declaration; context Bologna process; academic mobility; students; teachers; European Mobility Strategy; internationalization; higher education; educational process; quality of education.

Заманбап шарттарда, улуттук жогорку билим берүү системасы дүйнөлүк эмгек рыногунун глобалдык процесстеринен, тенденцияларынан жана тышкы чакырыктарынан тышкары өнүгө албагандыгы баардыгыбызга белгилүү. Бул контекстте билим берүүнү интернационалдаштыруу мамлекеттин атайын жүргүзгөн саясаты. Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын европалык билим берүүгө кириши, Болондук процесстин контекстинде жогорку билим берүүнү өнүктүрүүнүн жаңы этабы, милдеттүү параметрлеринин бири катары академиялык мобилдүүлүк каралат.

Академиялык мобилдүүлүк идеясы 1998-жылы көтөрүлгөн, Франция, Германия, Улуу Британия жана Италиянын билим берүү министрлери Сорбонна декларациясына [1] кол коюшкан. Эмгек рыногунда заманбап кесиптик квалификация талаптарына жооп берүү үчүн мобилдүүлүктүн максаты аныкталды. Үчүнчү жолу, 2012-жылдын 26–27-апрелинде Бухаресттеги Болонья саясий форумунда [2], 2020-жылга чейин Европанын жогорку билим берүү мейкиндиги (ЕЖББМ) “Жакшы билим алуу үчүн мобилдүүлүк” Стратегиясын кабыл алды. Академиялык мобилдүүлүк стратегиясынын максаттары төмөнкүлөр:

- 1) мобилдүүлүктүн сапатын жогорулатуу;
- 2) жогорку билим берүүнү интернационалдаштыруу;
- 3) жумушка орношуу мүмкүнчүлүктөрүн жогорулатуу.

Ушул максаттарга жетүү үчүн Европанын мобилдүүлүк стратегиясында төмөнкү иш-чараларды жүзөгө ашырууну белгилеген:

- бир кыйла салмактуу мобилдүүлүккө умтулуу;
- мобилдүүлүктү каржылык колдоону жогорулатуу;
- жогорку окуу жайларда академиялык стандарттарды иштеп чыгуу, бүтүрүүчүлөрдүн жумушка орношуу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтет;
- билим берүү программалары жөнүндө маалымдуулукту жогорулатуу, тең салмактуу мобилдүүлүккө умтулуу.

Ошол эле учурда Кыргыз Республикасында академиялык мобилдүүлүктүн Стратегиясы 2012–2020-жылдары кабыл алынган жана ушул Стратегиянын планы ишке ашыруу боюнча иш-чаралар каралган [3]. Бул стратегия саясий документ [4], Болондук процессинин инструменттерин өркүндөтүү аркылуу Кыргызстандагы жогорку билим берүүнү академиялык жана маданий интернационалдаштыруунун максаттарын жана артыкчылыктарын аныктайт. Мындан тышкары, документте мобилдүүлүктүн миссиясы так белгиленген. Билим берүүнүн сапатын жана изилдөө программаларын, андан ары интернационалдаштыруу, тең салмактуу мобилдүүлүккө жетишүү, көп маданияттуу коомду өнүктүрүү аркылуу Кыргызстандын жогорку билиминин сапатын жогорулатуу.

Академиялык мобилдүүлүк стратегиясы эки бөлүмдөн турат:

- 1) көрсөткүчтөрүнүн максатын жана милдеттерин тактоо;
- 2) максаттарды ишке ашыруу боюнча чаралар. Стратегиянын биринчи бөлүмүндө коюлган максаттарына ылайык, учурдагы эң курч көйгөйлөр көрсөтүлгөн, алар:
- 3) тышкы мобилдүүлүктүн сапаты;
- 4) Кыргызстанга келген чет өлкөлүк окутуучуларды, изилдөөчүлөрдү жана студенттерди сапаттуу камсыз кылуу (тышкы мобилдүүлүк);
- 5) көп тилдүү билим берүү принциптери (кыргыз, орус, англис жана башка чет тилдерди үйрөнүү), тилди жана маданиятты үйрөнүүнүн негизинде окутуу курстарын жана окутуу программаларын ишке ашыруу;
- 6) чет өлкөлүк өнөктөш университеттер жана эл аралык уюмдар менен түз байланыштарды кеңейтүү [5].

Айтылган көйгөйлөрдү чечүү үчүн Стратегияны иштеп чыкканда, Кыргызстандагы академиялык мобилдүүлүктү өнүктүрүүнүн стратегиялык багыттарын аныктады:

- 1) академиялык мобилдүүлүк багыттарын өркүндөтүү;
- 2) академиялык мобилдүүлүктү көзөмөлдөө;
- 3) Кыргызстандын жогорку окуу жайларында академиялык мобилдүүлүктү жайылтуу.

Коюлган максатка жетүү үчүн маанилүү көрсөткүчтөрдү аныктоо керек:

- академиялык мобилдүүлүктүн өсүшү үчүн чет элдик студенттердин, окутуучулардын жана изилдөөчүлөрдүн санын көбөйтүш керек;
- студенттердин жана жаш изилдөөчүлөрдүн санын көбөйтүш үчүн, окутуучулар англис тилин эркин билиши зарыл.

Меморандумга кол койгондо, жогорку окуу жайлардын үлүшүн көбөйтүү менен, эл аралык чөйрөдө иштөө компетенттүүлүгүн өнүктүрүү, виртуалдык жана башка альтернативдүү мобилдүүлүк формаларын, чет тилдеринде билим берүү программаларын, эки деңгээлдүү билим берүү, чет өлкөлүк университеттер менен биргелешкен даражаларды/дипломдорду, академиялык мобилдүүлүктү алмашуу үчүн интегра-

цияланган билим берүү программаларын ишке ашыруу менен бирге:

- Кыргызстандын ЖОЖдорунда чет тилдеринде билим берүү программаларынын үлүшүн көбөйтүү;
- академиялык мобилдүүлүктү колдоо фондун түзүү (мамлекеттик-жеке өнөктөштүк аркылуу) керек.

Стратегияда каралган иш-чараларды жүзөгө ашыруу Кыргызстандагы мобилдүүлүк проблемаларын ийгиликтүү чечкендигин айгинелейт. Тактап айтканда, Кыргызстандын көптөгөн университеттери академиялык мобилдүүлүк жана интернационалдаштыруу боюнча өз стратегияларын иштеп чыгышкан. Мисалы, көптөгөн университеттер биргелешкен билим берүү программаларын иштеп чыгышкан жана аларды ишке ашырышкан. Бул студенттерге гана эмес, окутуучуларга да академиялык мобилдүүлүгүн өнүктүрүүгө мүмкүнчүлүк берет. Кыргызстандын студенттеринин эл аралык мобилдүүлүгү башка өлкөлөрдүн студенттеринин агымы менен дал келет. Ага ылайык, Кыргызстандык студенттер билим берүү рыногуна негизделген АКШ, Улуу Британия, Франция, Германия, ошондой эле Малайзия, Индонезия, Кытай жана Түштүк Корея жана башка өлкөлөрү да кирет. Бул процесстин кошумча түрткүсү “Эразмус Мундус”, “Темпус”, DAAD сыяктуу эл аралык программаларына профессорлодун жана окутуучуларынын катышуусу менен камсыздалат.

Болондук процесстин параметрлерин киргизүү үчүн, Кыргызстандын жогорку окуу жайларындагы жогорку билим берүүнүн модернизациялоонун негизги багыттарын жана артыкчылыктарын аныктайт. Учурда Кыргызстандын жогорку билим берүү системасы Болондук процессине катышкан өлкөлөрдүн билим берүү системаларына жакындатуу боюнча максаттуу иштер жүрүп жатат. Негизинен Болондук процесстин параметрлери үч топтон турат: 1) милдеттүү; 2) сунуштоочу; 3) факультативдик. Биринчи топко төмөнкүлөр кирет:

- жогорку билим берүүнүн үч баскычтуу системасы;
- ECTS академиялык кредиттери;
- студенттердин, окутуучулардын, административдик кызматкерлердин академиялык мобилдүүлүгү;
- Европалык дипломго тиркеме;

- жогорку билим берүүнүн сапатына мониторинг жүргүзүү;
- бирдиктүү европалык изилдөө мейкиндигин түзүү.

Кыргызстандагы бардык жогорку окуу жайлар (медициналык университеттердин жарандык эмес жана айрым адистеринен тышкары) кредиттик билим берүү технологиясын колдонуу менен үч баскычтуу модель (бакалавр – магистр – PhD) боюнча окутулат [6].

Бул жердеги көйгөйлөр биринчи кезекте окутуунун насыялык технологиянын негизги принциптерин сактабагандыгына байланыштуу. Мисалы, факультативдик курстарды тандоо формалдуу түрдө, студенттердин каалоосу эске алынбайт, анткени сааттарды эсептөөдө жумушчу окуу планы менен бөлүнөт. Башкача айтканда, факультеттин кафедрасынын гана кызыкчылыгы эске алынат. ECTS колдонулушунда кредиттик технологиялык окутуу боюнча окуу процессинин жаңы эрежелеринде кеңири баяндалган, ал варианттан тышкары, төмөнкүлөр бар: а) Кыргызстан тарабынан академиялык мобилдүүлүктү, кредиттик ECTS которуунун моделин уюштуруу; б) билим берүү программаларын модулдук долбоорлоо. Бирок чет өлкөлүк студенттердин академиялык мобилдүүлүгүн уюштурууда ECTSти колдонуу жаатында көйгөй жаралат, көбүнчө ЖОЖдордо окуу процесси бирдей эмес, ошондуктан мобилдик студенттерге берилген насыянын көлөмү, чет өлкөдөн окуп келгенде, насыяларды формула боюнча кайра эсептөө сунушталбайт.

Биринчи кезекте академиялык мобилдүүлүк мамлекеттин колдоосуна байланыштуу: чет элдик жогорку окуу жайлардын студенттерин окутуу жана чет өлкөлүк окутуучуларды Кыргызстандын жогорку окуу жайларында конок лекцияларына окууга тартуу үчүн мамлекеттик каржылоо керек. Азыркы учурда мамлекет университеттердин мобилдүүлүгүнө карата кайдыгер мамиледе: алардын көпчүлүгү студенттердин жана окутуучулардын мобилдүүлүгүн каржылоонун альтернативдүү булактарын издөөдө анчалык деле активдүүлүгү байкалбайт.

Кыргызстандагы жогорку окуу жайынын сапатын камсыз кылуу үчүн аккредитация жакшыртылды. Кыргыз Республикасынын “Билим берүү жөнүндө” жаңы Мыйзамына ылайык, аккредитациялоочу органдардын Улуттук

реестрине киргизилген агенттиктери аккредитациялоо тарабынан гана жүргүзүлөт [7]. Бул жогорку окуу жайларын аккредитациялоонун принципалдуу жаңы критерийлерин, ошондой эле жеке билим берүү программаларын иштеп чыгуу көйгөйүн чечиши керек деп эсептейбиз. Болон процесси учурда Кыргызстандагы жогорку билим берүүнү өнүктүрүүнүн негизги багыттарын аныктайт. Бул Кыргызстандан жогорку окуу жайларынын сапатына жана рейтингине байланыштуу.

Жалпысынын алганда, Болондук процессин параметрлери талап кылган көйгөйлөрдү ишке ашыруу менен Кыргызстандын университеттери интеграциялык процесстер менен иштөөдө оң тажрыйбага ээ болушат. Ушундай эле тенденция, сунуштар жана аудиториядан тышкары, иштердин айрым параметрлерин жүзөгө ашырууда байкалат [1]. Болондук процессинин параметрлери катары төмөнкүлөр кирет:

- бирдиктүү европалык баа;
- студенттердин активдүү катышуусу;
- аз камсыз болгон студенттерге социалдык колдоо;
- үзгүлтүксүз өмүр бою билим берүү.

Жогоруда айтылгандардын ичинен эң маанилүүсү, биздин оюбузча, студенттердин активдүү катышуусу сыяктуу параметрди киргизүү. Аны ишке ашыруу, заманбап жогорку билим берүүнүн негизги маселелерин ийгиликтүү чечүүгө өбөлгө болот. Бул учурда студенттер бардык структураларга тартылышы керек: билим берүү программаларын иштеп чыгуу, жогорку билим берүүнүн сапатын баалоо (ички жана тышкы процедураларда, анын ичинде чет өлкөлүк, билим сапатын баалоо), сызыктуу эмес окутуу жолдорун тандоо, студенттердин жана окутуучулардын академиялык рейтингин аныктоо, жалпысынан университеттин билим берүү саясатын калыптандыруу.

Билим берүүнү реформалоо жана билим берүү мейкиндигин кеңейтүү маселелери бүгүнкү күндө улуттук стратегиянын бир бөлүгү катары каралууда. Жалпы идеяларын илгерлетүү үчүн, эл аралык багытта жогорку билим берүүнүн Болондук форумдарынын саясий максаттарын изилдөө зарылдыгы, Болондук декларациясынын принциптерин ишке ашырыш үчүн инструменттерин жана механизмдерин

түшүндүрүп берет. Албетте, бизге тандалма курстардын программасын өзгөртүүгө болот, университеттин окуу процессинин конкреттүү шарттарына ылайыкташтырылышы керек.

Жалпылап айтканда, академиялык алмашууну Кыргызстандагы жогорку кесиптик билим берүүнүн, билим берүү программаларын иштеп чыгуу жана жаңыртуу каражаты катары кароого болот. Бул Кыргызстандын билим берүү системасынын изоляциясынан чыгууга мүмкүндүк берет, билим берүү программаларын таанууга жетишүү Кыргызстандын билим берүү мекемелери тарабынан жүзөгө ашырылат, Европанын жогорку билим берүү мейкиндигине, студенттердин мобилдүүлүгүн жогорулатуу максатында компетенттүүлүктүн жана квалификациянын ачыктыгын жана таанылышын камсыз кылуу, билим берүү кызматтарынын дүйнөлүк рыногунда Кыргызстандын билим берүү программаларынын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатат.

Адабияттар

1. Болонский процесс: основные вехи // Болонский процесс в России: история и современность / НАЦИОНАЛЬНЫЙ ОФИС ERASMUS+ В РОССИИ. М., 2017. 3 с. URL: http://erasmusplusinrussia.ru/PDF/BolonProcess/Bolon_Process.pdf (дата обращения: 22.01.2021).
2. Болонский процесс: создание и подключение национальных, региональных и глобальных пространств высшего образования // Соглашение третьего Форума политики Болонского процесса. Бухарест, 27 апреля 2012 года. URL: http://kb.nuos.edu.ua/repository/data/documents/Vol_proc/Buxarest_2012_Soglasheni.pdf (дата обращения: 22.01.2021).
3. Стратегия развития образования в Кыргызской Республике на 2012–2020 годы (утверждена постановлением Правительства КР от 23 марта 2012 года № 201) и План действий на 2012–2014 гг. URL: <http://edu.gov.kg/ru/presscentr/novosti/305> (дата обращения: 23.01.2021).
4. Bologna Process London (2007) // Bologna Process stock-taking. London. Available (accessed 25 October 2008). URL: <http://www.dcsf.gov.uk.londonbologna/uploads/documents/6909-BolognaProcessST.pdf> (дата обращения: 23.01.2021).
5. Проект Примерного положения об индивидуальной академической мобильности студентов, аспирантов, преподавателей и сотрудников университета. URL: http://acur.msu.ru/useful/academ_mobility.pdf (дата обращения: 23.01.2021).
6. Проблемы и тенденции в области разработки и реализации совместных программ трех циклов высшего образования. URL: http://acur.msu.ru/useful/joint_program_2007.pdf (дата обращения: 24.01.2021).
7. Постановление Правительства КР от 22 января 2020 года № 18 “О внесении изменений в постановление Правительства Кыргызской Республики “Об утверждении актов по независимой аккредитации в системе образования Кыргызской Республики””. URL: https://mukr.iuk.kg/wp-content/uploads/2020/02/post_pkr_18_1.pdf (дата обращения: 24.01.2021).